

Austatud lugeja!

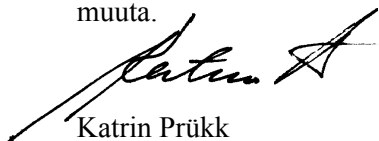
Andra Pärsimägi märgib käesolevas Juridicas, et ajal, mil lepingulistest suhetes oleme mõistlikkuse ja heas usus toimimise nõudega hakanud harjuma, eeldatakse kohtupidamises liiga sageli, et nõudeõigus iseenesest kaalub üles heas usus toimimise ning personaalne õiglustunne asendab (teise) poole õigustega arvestamist ja mõistlikkust.

Inimene pidavat olema mõistlik olend. Kuid kas on? Hiljuti juhtusin kuulma üht tuttavat, kes rääkis oma koduloomast. Pidavat teine elama puuris ja vaat et iga päev võib teda tabada meeleheitlikult oma puuri lõgistamas ilmses lootuses sedaviisi puur avada. Ja nii juba aastaid. Seesama peremees küsis endalt: miks loom raiskab oma energiat puuriga võitlemisele, kui tema kogemused peaksid olema talle ammu selgeks teinud, et see on asjatu? Miks evolutsioon inimesele nii lähedal seisvad loomad ei ole erinevalt inimesest mõistlikud? Ja seesama tuttav vastas sellele küsimusele ise järgmiselt: sest ka inimene ei ole loomult mõistlik, ta talitab emotsioonide najal. Inimene sunnib end ise mõistlikuks või ta sunnitakse selleks, aga nii nagu sund kaob, kaob ka mõistlikkus ja jääb emotsioon.

Võlaõigusseadus sunnib meid olema mõistlik ja käituma heas usus. Kuid mitte ainult: juba ammu enne võlaõigusseaduse kehtestamist sundisid meid mõistlikkusele ühiselu reeglid. Eesti NSV tsiviilkoodeks nii ka sätestas (ajastule omases võtmes): õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel peab seaduse kõrval järgima sotsialistlike ühiselu reegleid (TsK § 6 lg 2). Tsiviilkoodeksi see osa kaotas kehtivuse 1994. aastal. Asemele astunud tsiviilseadustiku üldosa seadus ühiselu reeglitest enam ei rääkinud. Kuni 2002. aastal peeti vajalikuks mõistlikkuse põhimõtte seaduses sõnaselgelt sätestada. Kirjutatud õiguse teenitud võidukäik või kirjutamata reeglite paratamatuks kaotajaks tunnistamine? Eesmärk ei olnud tõenäoliselt ei üks ega teine, pigem paindlikkuse sissekirjutamine seadusesse. Samas ei tohiks unustada seda, et iga seni kirjutamata kujul kehtinud reegli kirjapanek süvendab arvamust, et kirjutamata jäänu ei ole (enam) kohustuslik. Ja nii võimegi ketserlikult küsida: kas me peame olema mõistlikud igal sammul või ainult neil juhtudel, kui seadus seda sätestab? Või kas see on siin kirjutatud reeglite maailmas üldse ketserlik küsimus?

Mis on mõistlik? Kas näiteks lööjale teise põse ettekeeramine seda on? Vaevalt selline kristluse aluspõhimõtte mõistlikkuse testi edukalt läbib. Nii ei pruugi ka hagejale näida mõistlik kostja õigustega arvestamine: kohtusse jõutigi ju hageja arvates seetõttu, et kostja hageja õigusi millekski ei pea. Jah, võib ju väita, et see personaalne õiglustunne on hageja emotsioon ja ta peab selle „looma“ endas alla suruma. Kuid ta juba surus, kui esitas hagi kohtusse ega asunud omal käel õigust mõistma. Ehk suudab ta selle loomaga edukalt võidelda ka siis, kui ta peab riigilõivu tasuma, kui kuude kaupa asja arutamisele ei määrata, kui vastaspool kohtus tõe rääkimist millekski ei pea, kui tema enda advokaat talle arve esitab jne. Kuid kas ta suudab mõistlikuks jääda ka siis, kui kohtulahendist loeb, et tema enda õiglustunne ja seadus on kaks erinevat asja? See on raske hetk. Sest mille järgi on inimesel elada, kui oma õiglustunde järgi? Tõsi, aeg-ajalt me eksime selle oma sisemise hääle vastu, kes karistab end selle eest rohkem, kes vähem ja kindlasti on see olukorrast. Kuid kui sellist eksimust pole? Kui sellises olukorras kuulutab kohus sisemise õiglustunde ebapädevaks, nõuab mõistlikuks jäämine väga suuri pingutusi. Sama suuri pingutusi nõuab enesevalitsemise säilitamine siis, kui kohtulahend ühtib küll sinu õiglustundega, aga lahendit ei ole võimalik täita – näiteks kohtumenetlusele kulunud aja jooksul on vastaspool maksejõuetuks muutunud. Ole mees ja võta ette uus kohtutee! Ja siis ehk veel üks ja miks mitte ka veel paar järgmist. Täna, ei, ütleb mõistlik inimene.

Õnneks ei sunni inimene end alati mõistlikult käituma. Õiglustunne, emotsioon, loom meie sees ei luba. Kui nii, siis aitab see loom meie, inimeste maailma ehk paremaks muuta.

Katrin Prükk